

از دماغ فیل افتادن

دماغ فیل افتادن ضرب المثلي که از دیرباز میان مردم رد و بدل می شود، به کسی اطلاق می شود که به اصطلاح، خودش را بسیار می گیرد. یعنی به زبان صریح تر، کسی که از خودراضی باشد و تکبر و خودبینی اش دیگران را آزار دهد، مردم درباره اش می گویند «فلانی از دماغ فیل افتاده».

مهدی پرتوی آملی، نویسنده و محقق کتاب جامع «ریشه های تاریخی امثال و حکم» معتقد است که ریشه این ضرب المثل به زمان حضرت نوح باز می گردد داستان از این قرار بود که حضرت نوح که از سوی خداوند مامور می شود تا از تمام موجودات کره زمین یک جفت در کشتی معروفش بگذارد تا سیل و طوفان نسل آنان را منقرض نکند، یک روز دید که کشتی پر از فضولات حیوانات شده است. همراهان حضرت نوح گله به نزد پیامبر می برند و او هر چه می اندیشد برای تخلیه فضولات آن همه حیوان، فکری به ذهنش نمی رسد. پس دست به دعا می برد و از خداوند می خواهد که در این طوفان، آنان را از فضولات و بوی آن نجات دهد. خداوند هم به او دستور می دهد که دستی به پشت فیل بزند. حضرت نوح به محض این که دستور را می شنود، آن را عملی می کند. دستی به پشت حیوان عظیم الجثه یعنی فیل می زند و ناگهان از دماغ بزرگ فیل، یعنی خرطومش یک خوک می افتد زمین. خوک هم به محض این که پایش به زمین می رسد شروع می کند به خوردن فضولات و کثافات و کشتی ظرف چند ساعت، مثل روز اول، پاک و پاکیزه می شود.

در همین هنگام می گویند، ابلیس که از پاکیزگی کشتی ناراحت شده بود، دست به پشت خوک می زند و ناگهان از دماغ خوک، موشی بیرون می جهد. موش شروع می کند به خرابکاری و آنقدر به کارش ادامه می دهد که نزدیک است کشتی سوراخ شود. خداوند که این را می بیند به نوح دستور می دهد تا دوباره دستی به پشت شیر بمالد. هنوز حضرت نوح دستش را از پشت شیر برنداشته بود که ناگهان از دماغ شیر درنده، گربه به زمین می افتد و به دنبال موش می افتد. پس طبق روایات اسلامی سه حیوان پس از طوفان نوح به جهان هستی گام گذاشتند و پیش از آن وجود نداشتند: خوک، گربه و موش.

حال ببینیم ارتباط خوک که از دماغ فیل افتاده است چه ربطی دارد به آدم های متکبر و از خود راضی مهدی پرتوی آملی در این باره آورده است: «از آنجا که فیل حیوان عظیم الجثه ای است و عظمت و هیبتش دل شیر را می لرزاند، لذا آنچه از دماغ فیل افتاده: «حتی اگر خوک مفلوک هم باشد» در مورد افراد خودخواه متکبر معجب مورد استفاده و ضرب المثل قرار گرفته است» اما به نظر می رسد که چهره خود خوک هم در کاربرد این ضرب المثل درباره آدم های از خود راضی، بی ارتباط نیست. خوک همان طور که همگان می دانند دماغی سربالا دارد و چشم های ریزش هم طوری است که انگار همیشه از بالا، آن هم از بالای دماغ سربالایش به بقیه چیزها نگاه می کند. چنانچه اصطلاح دیگری هم در مورد آدم های از خود راضی به کار می رود: «طرف چنان دماغش را بالا می گیرد و راه می رود که انگار از دماغ فیل افتاده» علی اکبر دهخدا در «امثال و حکم» خود، جلوی ضرب المثل «از دماغ فیل افتاده» فقط نوشته است «بسیار برتن و متکبر است.» احمد شاملو در «کتاب کوچه» یادی از این ضرب المثل نکرده است. اما جوانان امروز اصطلاحاتی به جای این ضرب المثل به کار می برند که در این سال ها ساخته شده است «طرف برای خودش نوشابه باز می کند»، «طرف برای خودش کارت تبریک می فرستد». در «فرهنگ لغات زبان مخفی» نوشته دکتر مهدی سمائی اشاره ای به اصطلاحات جوانان که متضمن این مضمون باشد، دیده نشد.